

DENIS DE ROUGEMONT: CONDICIONS D'UNA RENOVACIÓ

Si l'home, en el sentit de la persona, ha mort o ha de morir aviat, ja no hi haurà mai més una Europa digna d'aquest nom; i si ja no queda Europa, no es veu gaire clar com podran créixer les persones, perquè haurem caigut, probablement, en un sistema totalitari mundial.

En preparar aquest col·loqui hem decidit prendre'ns seriosament les teories sobre «la mort de l'home», llançades durant els anys 60 pels estructuralistes francesos, especialment per Lévi-Strauss, Foucault i Lacan. Tot i que aquestes teories puguin passar —com s'ha dit— per un xic frívoles, o per exercicis de mandarins entre la Sorbona i el Col·legi de França, hem copsat en l'èxit que van tenir durant un temps, el símptoma clínic d'alguna cosa més profunda i inquietant.

Al principi hi va haver l'anunci nietzschia de la mort de Déu, reprès de manera sistemàtica i polèmica per Sartre l'endemà de la guerra i per Camus i Malraux, que en deduïen la mort de l'home. Es tractava, com es veu, d'una teoria més literària que filosòfica o religiosa, però no menys reveladora d'una determinada actitud mental, d'un capteniment dels intel·lectuals europeus respecte al tema dels valors que els han constituït; els valors que els intel·lectuals europeus han propagat al món sencer i que ara es tornen contra ells.

Ho varem dir ahir: la novetat de la mort de Déu, que implica la mort de l'home, tan sols pot ser una falsa notícia, perquè si Déu mor voldrà dir que no era Déu; no existint tampoc no podria morir. I si l'home, fet a imatge de Déu, ha mort; ¿com ho sabríem? Mai ningú ha dit «jo he mort» sense demostrar d'aquesta manera que menteix. La frase mai no pot ser dita o, si es diu, no serà creïble.

Darrera d'aquests eslògans fàcils de deixar de banda —però tan sols es deixa de banda un eslògan—, cal veure-hi un desig molt menys melodramàtic i més seriós, que Lévi-Strauss expressa en el seu PENSAMENT SALVATGE, el de «reintegrar la cultura en la natura» i, al cap i a la fi, la vida en el conjunt de les condicions físico-químiques, «al si de les quals—afegeix Michel Foucault— es perdrà ràpidament, com un plec en unes estovalles, o com s'esborra l'empremta d'una cara a la sorra de la ribera».

El projecte ben ferm és dissoldre la il·lusió de l'home personal, de l'home subjecte del seu llenguatge i del seu pensament, i en conseqüència, de la seva acció i del seu destí; i finalment de la seva *responsabilitat*.

Pel sol fet que haurà «acorralat en les seves últimes trinxeres la il·lusió de la llibertat» (Lévi Strauss), haurà retornat a la innocència, perquè no es condemna pas un acusat si es pot demostrar que no era responsable, que no era ell mateix quan va cometre el crim sinó que alguna cosa el dominava.

Allò que motiva les assercions estructuralistes sembla molt senzill, fugida davant la responsabilitat personal, malestar amb un mateix, ràbia davant la «finitud de l'home». Aquesta darrera expressió apareix obsessivament en les anàlisis de Foucault i de Lévi-Strauss. L'home sempre es veu definit per allò que no és, pel que el redueix i el dissol, dissolent al mateix temps que el seu jo, la seva funció de subjecte *responsable*.

II

Darrera aquestes motivacions de rebuig del jo, del subjecte, de la persona, no hi veig un rebuig de la religió en general, en el sentit sociològic del terme, sinó més aviat del cristianisme i de la seva antropologia; és a dir, del model de la «persona».

A l'antropologia evangèlica, paulina i conciliar, Lévi-Strauss amb una clara lucidesa —i amb una bona dosi d'humor negre—, hi oposa el que anomena «entropologia», val a dir, no el coneixement de l'«*antrophos*», sinó de l'«entropia», el principal factor de creixement de la qual seria l'activitat de l'home occidental.

Accepto sense reserves aquesta posició del problema. Per mi l'antropologia evangèlica és senzillament la cristologia —ja diré per què—, de la qual procedeixen les nocions indissociables de persona i de comunitat, mentre que a l'«entropologia», li corresponen les nocions d'espècie i d'individu. Creativitat, sorpresa, harmonització, amor; és la negaentropia orientada cap a la Resurrecció. Determinisme, mimetisme col·lectiu, degradació dels lligams, violència; és la entropia orientada, com deia Eddington cap a «la mort tèbia de l'univers».

L'antropologia evangèlica i paulina ha estat la primera a parlar de la «mort de l'home». Pau retorna un cop i un altre sobre la necessitat que mori «l'home vell». Cal «despullar-se de l'home vell», per esdevenir una «nova criatura», un «home nou» —en comparació als quals els «homes nous» de la utopia que se'ns explicaven ahir no són sinó una secularització barata.

Què és el «l'home vell»? És l'home natural, l'home de carn, pecador, corromput. És la nostra dada empírica, lliurada al determinisme biològic i al del pecat. Un exemplar de l'espècie, un individu. I l'home nou? El mateix, però «mort per a si mateix», reorientat i recreat per la *crida* de la seva *vocació* (el mot és el mateix). Una meta nova el diferencia del ramat però immediatament el relliga als seus proïsmes, perquè la unitat mateixa de la seva vocació no pot ser assumida, actuada, realitzada sinó en la realitat de la comunitat.

El mot «persona» fou elaborat en els grans debats conciliaris de Nicea (325) i de Calcedònia (452). Aquests dos concilis ecumènics, havien de resoldre un problema literalment crucial per als primers doctors de l'Església: ¿com definir el Pare, el Fill i l'Esperit Sant, que els Evangelis presenten essent tots tres Déus?

Per a aquestes tres funcions diferents d'una sola entitat, els Pares no trobaven cap nom grec: prengueren aleshores el mot romà «persona», que havia significat al principi la màscara de l'actor (indicant un paper tràgic o còmic) i que després havia estat transferit al ciutadà, al seu paper en la Ciutat.

Decidiren que Déu era una sola essència manifestada en tres persones o papers: el Pare, el Fill i l'Esperit Sant.

I fou la segona persona la que forní el model de la persona humana. Era la coexistència en un sol ésser de Déu i de l'Home. I Jesucrist fou declarat «Déu i home veritable alhora». A partir d'aquesta antinòmia, els Pares van pensar la realitat humana.

Entre els concilis de Nicea i de Calcedònia, Sant Agustí transposa a l'home, criatura de carn i d'esperit, alhora immanent i transcendent, el «model», diríem, de la

segona persona de la Trinitat. Aquest model cristològic, antinòmic, de la persona humana, serà posat en ordre pels germans de Sant Víctor, per Tomàs d'Aquino, per Calví, i domina encara tota l'antropologia cristiana.

Reprenent el tema d'aquest Col·loqui, voldria recordar ara que Michel Foucault, en el seu llibre *LES PARAULES I LES COSES*, explica que l'home en el sentit modern, tan sols pot ser pensat des del segle XVIII. Abans d'aquesta data, no disposava, ens diu, dels instruments necessaris per pensar «aquesta parella empírico-transcendental que s'anomena home».

Per a Atanasi i els Pares de Nicea no es tractava d'una parella, sinó d'una unitat. La parella és una creació de la ciència moderna, però no del segle XVIII, sinó de Descartes. Perquè va ser ell qui va fer de l'home una «parella» de carn i d'esperit. Va separar tan bé el cos de l'ànima que no va saber ajuntar-los més sinó a través de la hipòtesi, una mica aberrant, de la glàndula pineal. Si l'home és una parella empírico-transcendental morirà amb la ciència cartesiana. Els estralls hauran estat limitats.

Es podria fer notar també que, lluny que la persona degui la seva constitució a la ciència moderna, el contrari el que històricament es verifica. El dogma de l'Encarnació està en l'origen de la ciència moderna.

¿Com imaginar les ciències físiques o químiques en un món —l'Índia, per exemple— en què la matèria és il·lusió, vel de Maia? A Europa la matèria ha estat reconeguda per Déu mateix, que s'ha encarnat materialment.

Descartes (evidentment per aquesta raó): «Qui no creu en Déu no pot fer física».

Totes les escoles que anuncien la mort de l'home tenen un comú denominador: el rebuig fonamental del cristianisme, de la cristologia i de tots els valors que n'han estat deduïts (amb raó o sense, per la resta!) [1]

Hi ha en tota l'obra de Lévi-Strauss l'afirmació, cada cop més neta i tallant —jo diria totalitària— del materialisme més radical. El que el porta a escriure que l'esforç de la ciència, de les ciències humanes en particular, ha de conduir la deshumanització, és a dir, a l'evacuació del subjecte humà.

Ja no hi ha, doncs, més ciències humanes possibles, no havent-hi ja home, ni subjecte a examinar.

Us ho confessaré? Portaré dol per les «ciències humanes» que es pretenen practicar avui, però l'«entropologia» estructuralista implica una conseqüència molt més greu: rebutja l'home que ha fet Europa i del qual Europa té la missió de d'afavorir la reproducció, la recreació permanent.

Els estructuralistes semblen motivats per un profund «ressentiment», (en el sentit nietzscheà i schelerà de la paraula), contra tot el que pot semblar una cultura europea. Admiren qualsevol cosa que es digui «salvatge» (però on diuen això, fora de París?). El «salvatgisme» és una noció específicament europea, més concretament francesa del segle XVIII. És aquest capteniment, en tant que indicador de tendències, en part inconscients, que crec destructor per a Europa, destructor del civisme del qual ens parlava aquest matí Jacques Freymond. Tot el que redueix el sentit de la responsabilitat personal, augmenta les possibilitats de

l'«això» que és la tirania mateixa, que és el Tirà absolut, l'Anònim. No és vostè qui parla o qui actua —ens repeteixen els estructuralistes—, és aquest «això» que parla o que opera en vostè. Objectivament, es posar l'home d'avui en disposició d'acceptar tota la mitologia moderna dels «imperatius» tecnològics», de les «necessitats» econòmiques i de les «exigències» de la defensa nacional, *última ratio* de l'arbitrarietat del poder de l'«això» que no cal ni esmentar, perquè mai no gosarà confessar-lo i perquè compta amb la nostra covardia per exigir-li res.

El perill de l'estructuralisme no és que aquesta doctrina faci milions d'adeptes, i que decideixin no fer res, perquè l'«això» ja s'apanyarà i no és cosa seva. El que és perillós és que «això» predisposi els Europeus a un estat de passivitat, a una abdicació davant les forces mítiques que «tapen» la seva irresponsabilitat, exonerant-los de llur eventual culpabilitat.

Perquè Europa no es farà tota sola, ni mai serà bastida per l'«això», sinó tan sols per «persones», al mateix lliures i responsables.

Les condicions d'una renovació d'Europa i de l'home conjuntament es dedueixen quasi inevitablement d'aquestes proposicions.

Civisme és prendre responsabilitats; és actuar com a home lliure en la societat, deixar de dir que no hi ha res a fer. El civisme és el fet de la persona. Però no hi ha persona fora de la comunitat i encara aleshores cal una mica d'esforç perquè l'home esdevingui un proïsme, un semblant, per tal que pugui actuar. La persona es dissol en les grans dimensions, les de les ciutats amb milions d'habitants, per exemple. Però per tal que no s'ofegui en les petites unitats, caldrà que siguin obertes les unes a les altres i federades, compensant d'aquesta manera, com deia Rousseau, els inconvenients de la petitesa per la unió i els inconvenients de la grandor per la llibertat i l'autogestió local. (Tot això ho trobareu en EL CONTRACTE SOCIAL i en EL GOVERN DE POLÒNIA). Una antropologia personalista condueix a l'Europa de les regions federades.

Penso haver col·laborat a les conclusions que esperem poder treure d'aquest col·loqui, oposant l'actitud mental que implica la teoria de la «mort de l'home» al projecte d'una Europa que no serà feta per l'«això» sinó per les nostres mans, pels nostres esperits, per les nostres còleres, pel nostre amor.

...

NOTES

[1] Exemple: s'estarà *contra* el puritanisme si es pensa que deriva necessàriament del cristianisme (el que no és el cas), però *a favor* si ho manen Stalin, Mao o simplement, Berlinguer.

Denis de ROUGEMONT: Intervenció al Col·loqui «L'INDIVIDU ESTÀ CONDEMNAT?»; *Cadmos*, nº 3, tardor de 1978; publicat dins el vol. II dels seus ESCRITS SOBRE EUROPA, (Tom III de les OBRES COMPLETES. París: Éditions de la Différence, 1994, pp.561-565). Trad. R.A.